له دینداریه‌وه هه‌تا چه‌کداری

ئاگری ئیسماعیل‌نژاد*

له حکوومه‌ته جیاوازه‌کانی پێش کۆماری ئیسلامی له ئێراندا، دین به‌شێک له ده‌سه‌ڵاتی سیاسی بووه، چون له ڕاستیدا شا یان نوێنه‌رایه‌تیی «الله»ی کردووه، یان ئه‌وه‌ی پێویستی به پێکهاته‌ی ئاخوندی بووه، هه‌تا ڕه‌وایی بۆخۆی ده‌سته‌به‌ر بکات و کۆمه‌ڵگای ئێران له‌ژێر ڕکێفی خۆی بنێ؛ هه‌ر دوو باره‌که یه‌ک مانای هه‌یه ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که ده‌سه‌ڵاتداری سیاسی بۆ مانه‌وه‌ی خۆی پێویستی به پێکهاته‌ی ئاخوندی بووه و ئه‌وه‌ش به ڕوونی به‌ومانایه‌یه که چینی ئاخوند له پێکهاته‌ی سیاسی و کۆمه‌ڵایه‌تیی ئێراندا ده‌سه‌ڵاتێکن و ده‌سه‌ڵاتێک بوون

شۆڕشـــی ســـاڵی ۱۳۵۷ یەکێ لە گرینگترین ڕووداوەکانـــی مێـــژووی هاوچەرخی ناوچەی ڕۆژهەڵاتـــی نێوەڕاســـتە، نەک لەبـــەر ئەوەی کـــە هەتـــا ســـەرکەوتنی ئەو شۆڕشـــە، هیچ دەســـەڵاتدارییەکی ئیســـلامیی شـــیعە لـــە گـــۆڕێ نەبووە؛ بەڵکوو بەو هـــۆکارەی کە ئەو دەســـەڵاتدارییەی پـــاش ئەو شۆڕشـــە هاتە سەرکار، هەموو پرس و قەیرانەکانی کە لەگەڵی ڕووبەڕوو دەبێتەوە، بە پێوەری ڕوانگەی وەلیی فەقێ کە لە ڕاستییدا دەسەڵاتێکی تئۆکراسییە وڵام دەداتەوە.

پاش شۆڕشی ۵۷ لە ئێران، دەسەڵاتداریی شیعی کە لەسەر سێ کۆڵەکەی ئێرانی بوون، شـــیعە بوون و ویلایەتی فەقێ دامەزرابوو، زۆر زوو لەگەڵ نەتەوەی کورد بەرەوڕوو بۆوە، ئەوان وەک هێزی بەرانبەر بە کورد ســـێ چەکیان بەدەستەوە بوو:

۱ ڕەوایـــی ئیســـلام لە کۆمەڵـــگای ئێران و کوردستاندا.

۲ باوەڕمەندانێـــک کە ئامادە بـــوون لە پێناو وەدیهاتنـــی خەونی ســـەرکردەکانیان هەموو کارێک بکەن.

۳ ڕێکخراوەی پێکهاتەمەنـــدی ئاخوندی کە وەک ڕایەڵەیەکـــی لێهاتـــوو و هەموو ئێرانی تەنیبوو.

لەو وتارەدا باســـێک لەسەر ئەوە دەکەین کە گرینگترین هۆکاری ئـــەوەی بزووتنەوەی کوردســـتان و کۆمـــاری ئیســـلامی بـــە هیچ خاڵێکـــی هاوبەش ناگەن چییـــە؟ و هەروەها باس لەوە دەکرێت کە کۆماری ئیســـلامی، چ کارتێکەرییەکی لەســـەر گوتاری نەتەوەیی - دێمۆکراتیکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان داناوە!

وشە گرینگەکان: کوردستان، بزووتنەوەی کوردستان، ئاخوند، کۆماری ئیسلامی، ئیسلام، شیعە

پێشەکی

ســـەرجەمی ئەو وتـــارە لە بازنـــەی چەمکی ئیمامەت لـــە دینـــی شـــیعەدا دەخولێتەوە، ئیمامـــەت چوارەمیـــن بنەمـــای ســـەرەکیی باوەڕمەندانی شـــیعەیە کە ئـــەوان بە پێی ئەو بنەمایـــە، لەو بـــاوەڕەدان کە دەســـەڵات، لە خوداوە بۆ ئیمامەکانیان شـــۆڕدەبێتەوە[۱] و لە پرسی ئیمامەت دا دوو باس گرینگە:

۱ ئەوەی کە ئیمام لە ڕاستییدا تەنیا ڕێبەری سیاســـی نییە، بەڵکـــوو خاوەنی دەســـەڵاتی سیاسییە .

۲ ئیمام خاوەنی مەعسوومییەتە بەو مانایە کە هیچ هەڵەیەک ناکات.

هـــەر دوو بـــاس یەک شـــت دەردەخەن، ئەویش بێ بایەخ بوونی کۆمەڵگا و تاکە. جا ئەو تاکە باوەڕمەندێکی نێو دینی شێعە بێت، یان موســـوڵمانێکی غەیری شیعە یان کافرێک زۆر جیاواز نییە. گرینگیان بۆ دەســـەڵاتدارییەکە فـــەرق دەکات، بـــەڵام لە ئاســـتی بڕیاردا زۆر جیاوازییان نییە. خومەینی لەســـەر ئەو باسە ئایەی ۶ی سوورەی ئەحزاب لە قورئانی پیرۆز بـــە بەڵگە دێنێتەوە[۲] (خمینی:۲۸) ، «پێغەمبەر بۆ موســـوڵمانان لـــە خۆیانیش فەرزتـــرە»[۳] (ئەحزاب:۶)

چەمکـــی ئیمامەت لە ڕەوتـــی مێژووی شـــیعەدا، پێکهاتەیەکـــی بـــە دەوری خۆیدا خوڵقاندووە کـــە ئەو پێکهاتەیە لە ڕاســـتییدا بەرێوەبەران و پارێزەرانـــی دین لە کۆمەڵگای شـــیعەدا لـــە خۆی دەگـــرێ، بـــەڵام بە پێی خوێندنـــەوەی وەلیـــی فەقـــێ لـــە چەمکی ئیمامـــەت، بەرێوەبەرانـــی دین لە ڕاســـتییدا دەبن بـــە جێگرەوەکانی ئیمامـــی زەمان، کە خاوەندارێتی لە دەســـەڵاتی سیاســـی دەکات و ئەو دەســـەڵاتدارییەی لە خوداوە بۆ هاتۆتە خوارێ.

لێـــرەدا ئێمە ئـــەو پێکهاتەیە نـــاو دەنێین پێکهاتـــەی ئاخوندی کە لە فەقێی ئاســـایی و ڕەوزەخوێنەکانـــەوە هەتا مەرجەعی تەقلید لە ئایینی شیعەدا دەگرێتەوە.

لە ئەدەبیاتی فەرمیی کۆماری ئیســـلامیدا

بــەو پێکهاتەیــە دەگوتــرێ: سیســـتەمی ڕووحانیەت. خومەینی ئەو چینە وەک نیگابان و پارێزەری ئیسلام دادەنێ.[۴]

پێکهاتــەی ئاخونــدی لــە ڕاســتییدا، ڕایەڵەیەکی پێشامۆدێرنە، ئەگەر ئەو پێکهاتەیە لە کۆمەڵگادا نەمێنێ یان ئەوەی بێتوو پێگەی کۆمەڵایەتیی خۆی لە کیس بدات، لە ڕاستییدا ئـەوە خودی دینە کە پێگەی کۆمەڵایەتیی لە کیس دەدات، ئێمە هیــچ دینێکمان نییە کە دەسەڵاتی لە پشت نەبووبێ و نەبێ.

دیــن کاتــێ دەتوانــێ مانــەوەی خۆی لە ڕەوتی مێــژوودا بیپارێزێ کــە پێکهاتەی پارێــزەری ئــەو دینە، بیپارێــزێ و ڕوونە ئەو پێکهاتەیــەش ئەگــەر بیهەوێــت دیــن بڵاو بکاتەوە، دەبێت بیکاتە ڕایەڵە و ئەگەر بیهەوێت لە ڕەوتی مێژوودا بیپارێزێ، دەبێت دەسەڵاتی بۆ دابین بکات.

بەڵام ئەو باســە لە ئایینی شیعەدا بە پێی چەمکی ئیمامەت و خوێندنەوەی وەلیی فەقێ لەو چەمکە زۆر جیاوازە و ئەوان لەو باوەڕەدان کە دەســەڵاتی سیاسی هی خودایە و خوداش ئەو دەســەڵاتەی ڕادەستی ئیمامەکان کردووە و لەســەردەمی بەرپێواربوونی ئیمامی زەماندا، ئەوە دەسەڵاتەکە ڕادەستی «فەقێیەکی عادڵ» دەکرێــت. چەمکی وەلیی فەقــێ، هەموو ئەو مافانەی کە پێغەمبەری ئیســلام لە سەردەمی دەسەڵاتداریدا هەیبووە بۆ وەلیی فەقێ قائیلە. (خمینی:۵۴،۵۳)[۵]

ئەگەر لە ڕووی فەرهەنگییشەوە لە پێگەی پێکهاتــەی ئاخوندی لە فەرهەنگی شــیعەدا بڕوانیــن ، ئاخوند کە لــە فەرهەنگی ئێرانیدا، وەک چینی پارێزەری دیــن ئەژمار دەکرێن، پێگــەی زۆر گرینگیان لــە کۆمەڵگادا هەبووە و لــە کــۆن ڕا چینی پارێــزەری دین وەک چینێکی تایبــەت لە پێکهاتــەی چینایەتیی فەرهەنگی ئێرانیدا، ناسراون.

ئاخوندیش پــاش بڵاوبوونەوەی ئیســلام و بەتایبەتی دوای دامەزرانی دەســەڵاتداریی ســەفەوی، لەلایەن کۆمەڵگای ژێر دەسەڵاتی سەفەوییەکانەوە، وەک کەسانی جێگای باوەڕی ئەوان ناســراون، خەڵک بە ڕێــزەوە لەگەڵیان دواون و لــە ڕووی ژیانی تایبەتیشــەوە، باوەڕ پێکراوی کۆمەڵگای خۆیــان بوون و تەنانەت باوەڕ پێکراوی ئابووری و سیاسیی کۆمەڵگاش بوون، هەتا ڕادەیەک کە موسوڵمانێک بەرێگای ئاخوندێکەوە دەتوانێ حەج یان نوێژ و ڕۆژوو بۆ کەسێکی مردووی خۆی بکرێت[۶] (خلجی:۱۱۸).

ئەوە ســەرەڕای ئەوەیە کە چینی ئاخوند، خومس، ســەرفترە، خێر و خێرات ، زەکات و سەدەقاتیش دەتوانێ وەرگرێ و بە پێی شەرع و دیــن بۆی حەڵاڵە و بە پێــی کۆمەڵگا بۆی ڕەوایە، ئەو سەرچاوەی داهاتە، هەتا ڕادەیەک سەربەخۆیان دەکات.

پێگــەی کۆمەڵایەتیشــیان، وا دەکات کە ئــەوان چینێکی دەســت ڕۆیشــتوو بن؛ هەم بەرانبەر بــە بەرهەڵســتەکانیان و هەم لەنێو چینی دەسەڵاتداری سیاسیدا.

لــە حکوومەتــە جیاوازەکانــی پێــش کۆماری ئیســلامی لە ئێراندا، دین بەشــێک لە دەسەڵاتی سیاســی بووە، چون لە ڕاستیدا شــا یان نوێنەرایەتیی «اللــه»ی کردووە، یان ئەوەی پێویســتی بــە پێکهاتــەی ئاخوندی بووە، هەتــا ڕەوایی بۆخۆی دەســتەبەر بکات و کۆمەڵــگای ئێران لەژێر ڕکێفی خۆی بنێ؛ هــەر دوو بارەکە یەک مانــای هەیە ئەویش ئەوەیە کە دەســەڵاتداری سیاسی بۆ مانەوەی خۆی پێویستی بە پێکهاتەی ئاخوندی بووە و ئەوەش بە ڕوونی بەومانایەیە کە چینی ئاخوند لە پێکهاتەی سیاســی و کۆمەڵایەتیی ئێراندا دەسەڵاتێکن و دەسەڵاتێک بوون.

دەکرێت ئــەو دەســەڵاتە وەک یەکێ لە دەســەڵاتە نەرمەکانی نێو کۆمەڵــگای ئێران سەیر بکەین.

دین لە ڕاســتیدا بە مانــای ئەوەیە کە تۆ ئەندامی گرووپێکی[۷] (نیکفر:۲۴) و موســوڵمان بــوون بەمانــای ئەوەیــە کە ئەو کەســانە لە

ئەندامانــی گرووپــی موســوڵمانان! هاوکات لەگــەڵ ئــەوە دیــن دەتوانێ شــێوازێک لە ڕێککەوتنــە کۆمەڵایەتییــەکان بێــت، بەڵام لــە جــۆری پیرۆزکراوەکــەی[٨] (نیکفــر،٢٤).
پیرۆزبوونــی دیــن، ڕواڵەتــی پەیوەندییــە کۆمەڵایەتییەکەی دەشارێتەوە، بەڵام ڕاستیی ئەوەیە کە لە چوارچێوەی دیندا، ئێمە کۆمەڵێ ڕایەڵــەی پەیوەندیمــان هەیە کە لــە نێوان چینی پارێزەری دین(لە ئیســلامی شــیعەدا ئاخوندەکان)، ناوەندە دینییەکان، دەقی پیرۆز و تاکــی باوەڕمەند لەگەڵ ئــەوان و هەر وەها لەنێو تاکەکانی باوەڕمەنددا پەیوەندیی ئابووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی و فەرهەنگی ساز دەکات. ئەو پێوەندییە بنەمای ســۆزداری و پیرۆزیشی هەیە.

ئەوەی لێرەدا گرینگــە ئەوەیە پێکهاتەی ئاخوندی لــە کۆمەڵگای ئێرانــدا ئەگەر تەنیا دەمراســتی کۆمەڵگای دینی نەبێت، یەکێ لە گرینگترین دەمراستەکانی کۆمەڵگای دینییە و دەتوانێ ئەو کۆمەڵگایە بجوڵێنێ و ئاراســتەی بــکات و پێش بەهێنــدێ کاری بگرێت، یان ناچاری بکات هێندێ کار بکات.

ئــەو پێکهاتەیــە، لە کۆنەوە ئــەو ڕۆڵەی لــە کۆمەڵگای ئێراندا گێــڕاوە. ئاخوندەکان لە مەشــرووتەدا ڕۆڵیان هەبووە، لە ســەردەمی قاجاردا ئاخوند و مزگەوت ڕۆڵی سەرەکییان لە کۆمەڵگادا هەبوو، بــۆ وێنە فتوای ئاخوندەکان بــوو کە حکوومەتــی قاجاری ناچــار کرد بۆ جاری دووهەم هێرش بکاتە، ســەر ڕووسیا و دەســکەوتی ئەو هێرشەش بوو بە ڕێککەوتنی تورکمانچای.[٩]

پێکهاتەی ئاخوندی لە فەرهەنگی ئێران دا، کارتێکەریی لەســەر ڕای گشتیی ئێرانییەکان هەبووە، بەڵام پێکهاتەکە لە ســەردەمی پێش مۆدێرنــدا ڕایەڵەکــراو نەبــووە و ئەگەریــش ڕایەڵەیەکــی بووبێت ئــەوە ڕایەڵەیەکی لاواز بووە و دەرەتانی ئەوەی نەبووە هەموو کۆمەڵگا بجووڵێنێ!

مۆدێرنیــزم لــە ئێرانــدا دەرفەتی ئەوەی بــۆ پێکهاتــەی ئاخونــدەکان خوڵقاندووە کە ڕایەڵەیەکی توندوتۆڵ هەم لەنێو پێکهاتەکەی خۆیــان و هــەم بــۆ کۆنترۆڵــی کۆمەڵگای موسوڵمان سازبکەن و هاوکات بەو ڕێگایەشەوە کارتێکەریــی زیاتر و بەرفراوانتر بخەنە ســەر باوەڕمەندان، هەڵبەت لەگەڵ ئەوەی هەمیشە مۆدێرنیــزم و مۆدێرنیتــە، لەلایەن پێکهاتەی ئاخوندەکانەوە ڕەتکراوەتەوە، بەڵام ئاخوندەکان بە باشــی کەڵکیان لە مۆدێرنیزم وەرگرتووە. ئەوان لــە ئێران یەکەم کەســەکان بوون کە دژی تێلگراف قســەیان کرد، بەڵام پاشان بە بەرفراوانــی تێلگرافیان بــەکار دێنا، بۆ ئەوەی ڕاوبۆچوونی خۆیان بــە لایەنگرانیان بگەیەنن، ئــەوەی کــە فتــوای تەحریمــی تەنباکووی سەرکەوتوو کرد تلێگراف بوو.[١٠]

لە ســەردەمی ئینترنێتدا لەگەڵ ئەوەی لە جوغرافیــای ئێران هێڵــی ئینتێرنێت فیلتێرە و زۆر کێشــەی هەیە، بــەڵام ئاخوندەکان بە بەرفراوانی کەڵک لــە ئینتێرنیت وەردەگرن و زۆربەی نزیک بە هەموو مەرجەعە تەقلیدەکان ماڵپەری تایبەتیان بۆ پەیوەندی گرتن لە گەڵ موقەللیدەکانیــان هەیە و تەنانــەت ماڵپەری زیارەتی مەجازی هەیە، لە پەنا هەموو ئەوانەوە سیســتەمی بانکی بــۆ کۆکردنــەوە خێرات، ســەدەقە و زەکات و، کاناڵــی ماهــوارەی بۆ گەیاندنی بۆچوونی خۆیان بۆ موقەللیدەکانیان بەکار دێنن.

گرینگیــی جادەوبان، تێلگــراف، بانک و نیزامی ماڵیی مۆدێــرن، ماهوارە و ئینتێرنێت بــۆ پێکهاتەی ئاخوندی لە ئێــران ئەوەیە کە ڕایەڵەیــەک لە نێــوان مەرجەعــی تەقلید و موقەللیددا ساز دەکات و ئەوەش بەو مانایەیە کــە موقەللید زیاتر لەژێر ئەمر و دەســتووری مەرجەعی تەقلیددا دەبێت و، ئەوان بەو ڕێگایە هەم کارتێکەری لەسەر موقەللیدەکانیان زیاتر دەکــەن و هەمیش زانیاریی زیاتریان لەســەر دۆخی موقەللیدەکانیان پێ دەگات و دەرفەتی

ئەوەیان بۆ دەخوڵقێ ڕاستەوخۆتر بچنە نێو ژیانی موقەللیدەکانیانەوە.

ڕایەڵەی پێکهاتەی ئاخوندی لە دوای شۆڕشی گەلانی ئێران

پێکهاتەی ئاخوندی لە سێ کۆڵەکەی سەرەکی پێکهاتووە، مەرجەعی تەقلید، مەدرەسە دینییەکان و مزگەوت. لە نێوان ئەو سێ کۆڵەکەیەدا مەرجەعی تەقلید زیاترین ڕۆڵی هەیە و بەو پێیەش چون مەرجەعەکان لە دوو شاری پیرۆزی نەجەف و قوم کۆدەبنەوە، ئەو دوو شارە وەک ناوەندی ڕایەڵەی پێکهاتەی ئاخوندی سەیریان دەکرێت.

لە نێو مەرجەعەکاندا کەسانێک کە زیاترین موقەللیدیان هەیە ، یا دەستیان دەڕوا زیاترین مانگانە بە فەقێکانیان بدەن، واتە پووڵ و پارەی زیاتریان بەدەستەوەیە، دەتوانن هێژمۆنییەک بۆ خۆیان سازبکەن و بەو شێوەیە دەکرێت، بڵێین لەگەڵ ئەوەی کە مەرجەعییەت لە دینی شیعە چەند ناوەندییە، بەڵام لە ڕووی کردەییەوە چەقی دەکەوێتە یەک شوێن و لای یەک کەس و لە هەموو قۆناغێکی کاتیدا چەقی ئەو پێکهاتەیە، ڕوون و دیارە دەکەوێتە کوێ و سەرشانی کێ.

مەرجەعەکان لە ڕاستیدا بەڕێوەبەری ئاخوندەکانیترن، ئەوان بەو ڕەواییەی لە ڕووی دینییەوە پێیان دەدرێ، دەتوانن چینی ئاخوند نەک هاوشێوە، بەڵام وێڕای باقی کۆمەڵگای موسوڵمانی شیعە بەڕێوە بەرن، کە ئەوەش تایبەتمەندیی خۆی هەیە و پێکهاتەکە یەکدەستتر دەکات و شانسی مانەوەی هێزی نەرمی پێکهاتەکە و کارتێکەری لەسەر کۆمەڵگای موقەللیدەکان زیاتر دەکات.

ئەوەی کە ناوەندگەرابوونی ڕایەڵەی پێکهاتەی ئاخوندی لە ئێراندا سەقامگیرتر دەکات، دەسەڵاتی سیاسییە. دەسەڵاتی سیاسی لە مێژووی سەردەم بەتایبەت پاش ئەوەی قوم بوو بە ناوەندی قوتابخانەیەکی گرینگی دینی، ئەو قوتابخانەیە و مەرجەعەکانی دەوری ئەو قوتابخانەیە، لەلایەن هێزی سیاسیی ئێرانەوە چاوەدێری و ئیدارە دەکران.

لە پاش شۆڕشی گەلانی ئێران سێ ڕووداوی گرینگ ڕوویدا

یەکەم: بۆ یەکەم جار مەرجەعێکی تەقلید بوو بە باڵاترین دەسەڵاتی سیاسی واتە دەسەڵاتی سیاسی و ئایینی لە یەک کەسدا کۆبۆوە.

دووهەم: قوتابخانەی قوم بەسەر قوتابخانەی نەجەفدا سەرکەوت[۱۱]، ئەوەش لە ڕووی دیندا ئەو مانایەی هەبوو کە خوێندنەوەی دینیی سوننەتگەرا لەنێو شیعەدا کە خۆی لە بەشداری لەکاروباری سیاسی دەپاراست، پەراوێز کەوت و زیاتر مەیدان درا بە خوێندنەوەی وەلیی فەقێ کە باوەڕی بە دەسەڵاتداریی سیاسیی ئاخوند لە سەردەمی بەرپێواربوونی ئیمام مەهدی بوو؛ ئەوان لە مادەی پێنجی دەستووری کۆماری ئیسلامیدا دەڵێن: «لە سەردەمی بەرپێواربوونی ئیمام زەمان[ئیمام مێهدی] لە کۆماری ئیسلامیدا، سەرپەرەستی و پێشەوایی ڕادەستی مەلایەکی خاوەن بڕوا و بەئیمان، دادپەروەر، ئاگاداری زەمانە، بەڕێوەبەر و شارەزا دەکرێت...» .

سێهەم: مزگەوتەکان لە ناوەندێکی ئایینییەوە گۆڕان بۆ ناوەندێکی نیزامی و ئەمنییەتی

خومەینی لە پاش گەیشتنی بە دەسەڵات، یەکەم کاری کە کردی ئەوە بوو کە باوەڕدارانی کردە چەک بەدەستی حکوومەتەکەی. ئەو جارە سەربازەکان لە ڕاستیدا «پاسداری ئیسلام» بوون، گرینگیی ئەو باسە لێرەدایە کە پاسدارەکان شەڕەکانی خۆیان وەک شەڕی پیرۆز دەدیت و ئەگەر دەکوژران دەچوونە بەهەشت و ئەگەریش کەسیان دەکوشت، ئەوە دوژمنی ئیسلامیان کوشتبوو!

خاڵێکی سەیر و سەرسوڕهێنەر کە دەکرێ ئاماژەی پێ بکرێ و ئەو بابەتەی پێ پشتڕاست بکرێتەوە ئەوەیە کە، دەیان پێشمەرگە

دەگێڕنەوە کە هێندێک لەو پاسدارانەی بە دیل دەگیران، دەگریان. ئەوان دڵخۆشییان دەدانەوە کە ئێمە کەسی دیل ناکووژین، کەچی لە جوابی دڵخۆشی دانەوەیان دا پاسداری گیراو گوتوویە: «من لە مەرگ ناترسم ، بۆ ئەوە دەگریم شەهید نەبووم هەتا بچمە بەهەشت»!

شەڕی وا لە سنوورەکانی توانایی مرۆڤ تێدەپەڕێت و تەنانەت ترس کە لە زاتی هەر شەڕکەرێکدایە، وەک خەیانەت لە قەڵەم دەدرێ، خەیانەتێک کە ناتوانێ لە خودای بشارێتەوە. لە شەڕی ئاساییدا فەرماندەکەت بەسەرت دا دەڕوانێ، ئەویش وەک تۆ مرۆڤە، ترس و سۆز و خۆشەویستی هەیە و ئاگاداری زۆر شتیش نییە، بەڵام لە شەڕی پیرۆزدا، خودا چاوی بەسەرتەوەیە، ئەوە خودایە دەبێ لە هەموو کەس زیاتر سۆز و خۆشەویستیت بۆی هەبێت و هەر خۆشی سەرکەوتووت دەکات. هیچ چەشنە کەمتەرخەمی و ترسێکت لەو ناشاردرێتەوە و ئیتر لێرەدا سنووری شەڕەکە مرۆڤەکان دیاری ناکەن، بەڵکوو هێزێکی بانسروشتی دیاریی دەکات.

سپاکەی خومەینی لە ڕاستیدا هێزێکی «ئاخر زەمانی» بوو. هێزێک کە لە پێناو وەدی هێنانی دەسکەوت لە دنیاکەی‌تردا چەکی دەست دابوویە. کە وایە ئەگەر تەنانەت لەم دنیاش دەسکەوتی نەبوایە دڵسارد نەدەبۆوە، چوون دڵنیایان کردبوو لەو دنیا دەینێرن بۆ بەهەشت و تەنانەت کلیلی دەرگای بەهەشتیشیان دابووە دەستی!

ئەوەی مەرجەعێکی تەقلید بوو بە باڵاترین دەسەڵاتی سیاسی لە ئێراندا سێ ئالوگۆڕی گرینگی تری هێنایە گۆڕێ:

یەکەم: دین هەموو کەشی کۆمەڵایەتیی ئێرانی تەنی و لە ڕاستیدا دەرفەتی کۆمەڵایەتی بۆ هیچ باوەڕێکی‌تر نەما.

دووهەم: دامەزراوەکان لە دامەزراوەیەکی سیاسییەوە گۆڕان بۆ دامەزراوەی دینی یان بوون بە پارێزەری حکوومەتی دینی، بۆ وێنە ئیدارەی تاپۆ لە ڕواڵەتدا هیچ بنەمایەکی دینیی نییە، بەڵام لە کردەوەدا مڵکی هەموو ئەو کەسانەی کە دژی حکوومەت بوون وەک مڵکی وەلیی فەقێ لە قەڵەم دەدا و بەو شێوەیە دەبوو بە بەشێک لە پێکهاتەی پارێزەری دەسەڵاتی وەلیی فەقێ. خومەینی لەو پەیوەندییەدا دەڵێت: «دنیا ئاوایە، تەنیا دانانی قانونی تەواوکەر نییە و خۆشبەختیی مرۆڤ دابین ناکات، پاش دانانی قانون، پێویستە هێزی بەڕێوەبەر پێک بهێندرێ لە حکوومەتدا؛ کە هێزی بەڕێوەبەر نەبێت ئەو دەسەڵاتە تەواو نییە»(خومەینی:٢١)[١٢]

سێهەم: لەشکرێک لە باوەڕمەندانێکی چەکدار سازبوون، کەسانێک کە لەپێناو وەدی هاتنی ئامانجەکانی ڕۆژی پەسڵان شەڕی دەکرد، نەک لە پێناو ئامانجی ئەم دنیایەدا. زۆر بە ڕێککەوتی مەبینن کە زۆربەی فەرماندەکانی سپا ژیانی سیاسی و نیزامیی خۆیان لە کوردستانەوە دەست پێکردووە. ئەوان لە ڕاستیدا کوردستانیان بە شەڕگەی کفر و ئیسلام دەزانی و دەزانن.

کۆی ئەو ئالوگۆڕە لە پێکهاتەی ئاخوندی و کۆمەڵگای ئێراندا وای کردووە کە بڵێین ئێمە لەگەڵ ڕێژیمێک ڕووبەڕووین کە جیهانبینیی ئەو لەگەڵ هەموو جیهانبینییەکانی ئێستادا جیاوازە و هەموو شتێک بە پێوەری تایبەت بەخۆی سەیر دەکات و ئەوەی پێوەرەکەی چەندە لەگەڵ پێوەری گشتی و مرۆڤی دێتەوە گرینگ نییە، تەنیا ئەوە گرینگە کە ئێمە بزانین ئەو پێوەری خۆی هەیە و پێوەرەکانی وەک پێوەری ئێمە نین.

چەکدارانی خومەینی لە کوردستان

بزووتنەوەی کوردستان وەک گوتارێک دوو کۆسپی گەورەی دەخستە سەر ڕێی گوتاری وەلیی فەقێ لە تاران:

یەکەم: بزووتنەوەی کوردستان، بزووتنەوەیەکی خاوەنی جیهانبینیی سێکۆلار

بوو و هەیە! ئەوە لە کاتێکدایە کە گوتاری وەلیی فەقێ گوتارێکی دینییە!

دووهەم: بزووتنەوەی کوردستان، خوازیاری دابەشکاریی دەسەڵاتداری لە ئێران دابوو، گوتاری وەلیی فەقێ خوازیاری کۆکردنەوەی دەسەڵات لە یەک تاک دایە! نەک لە یەک ناوچەش.

لە قۆناغی کاتی ١٠ ساڵی یەکەم لە دوای دامەرزانی کۆماری ئیسلامی، گەورەترین کێشەی نێوان بزووتنەوەی کوردستان و دەسەڵاتداریی ئیسلامی کە نوێنەرایەتیی گوتاری وەلیی فەقێی دەکرد، لە ڕاستیدا جیاوازیی جیهانبینیی سێکۆلار و دینی بوو. هەر لەسەر ئەو بنەمایەشە کە خومەینی فتوای جیهاد لە دژی کورد دەدات[١٣]، یان خومەینی بە پانەوە باسی ئەوە دەکات کە «ئێمە لەگەڵ کورد شەڕ ناکەین، بەڵکوو لەگەڵ کفر شەڕ دەکەین». لێرە تەنانەت وشەی کافریش بەکار ناهێنێ، بەڵکوو وشەی کفر بەکار دێنێ.

ئەوەی کە کێشەی نێوان بزووتنەوەی کوردستان و گوتاری وەلیی فەقێ لە پرسی جیهانبینیی سێکۆلارەوە دەست پێدەکات، بە مانای ئەوە نییە کە ئێمە دەبێت گوتاری سێکۆلاریزم لە بزووتنەوەی نەتەوەییی کوردستان وەلا بنێین، بەڵکوو بۆ خەسارناسیی کۆی ڕووداوەکانی پاش شۆڕشی گەلانی ئێران لە نێو بزووتنەوەی کوردستاندا گرینگە. دەتوانین ئاماژە بە هێندێک هۆکار بکەین کە ڕاستکەرەوەی ئەو بابەتەن:

یەکەم: چەکدارانی دیندار لە ڕوانگەی خۆیانەوە بۆ شەڕی کفر و موسوڵمان بۆ کوردستان دەهاتن، نەک بۆ پاراستنی خاکی ئێران. ڕوونە کە چەکداری دیندار وەک لەسەرێش باسی لەسەر کرا، ژیانی ئێستای خۆی لە پێناو ژیانی ئەو دنیایتری دادەنێ، بۆیەش ئەو هیچ کات ئامادە نییە، لەگەڵ «کافر یان لەویش خراپتر کفر» بسازێ یان ئاشت بێتەوە، بەڵکوو ئەگەر هاتوو سازشێکیش لە گۆڕێ بێت، ئەوە، ئەو کات هاوشێوەی «ڕێککەوتنی حودەیبییە» ڕێککەوتنێکی مەسڵەحەتییە!

هەر ئەو هۆکارەش بووتە هۆی ئەوەی کە لە ٤٠ ساڵی ڕابردوودا، کۆماری ئیسلامی زەربەی قورسی لەلایەن بزووتنەوەی کوردستانەوە وێ کەوتووە، بەڵام ئامادە نەبووە ئاشتی قەبوڵ بکات و پێملی خواستی بزووتنەوەکە بێت، ئەگەر داوای دانوستانیشی کردووە، بۆ مەبەستی تایبەت و کاتی تایبەت بووە.

دووهەم: لەگەڵ ئەوەی کە بزووتنەوەی کوردستان بزووتنەوەیەکی خاوەن جیهانبینیی سێکۆلارە، بەڵام چون کۆمەڵگای کوردستان بەتەواوی بە دین تەندراوە و چون گوتاری زاڵی ئەو کۆمەڵگا دینییەش گوتاری شیعەگەرییە، بزووتنەوەی کوردستان ڕوو بە گوتاری سوننیگەریی چووە.

سێهەم: ڕوونە کە گوتاری سوونیگەری لە بزووتنەوەی کوردستاندا و سەرکەوتنی گوتاری شیعەگەری لە تاران، مەترسیی ئەوەی سازکردووە کە کوردی شیعە لە بزووتنەوەی نەتەوەیی دابڕێ، یان بەو شێوەی کە سەنگی خۆیەتی تێیدا بەشدار نەبێت.

کۆتایی

پێکهاتەی ئاخوندی لە دەسەڵاتداریی دوای شۆڕشی گەلانی ئێران دەسەڵاتی سیاسییان بەدەستەوە گرت، ئەوان پێشتر پێگەیەکی کۆمەڵایەتییان هەبوو، بە هۆکاری ئەوەی کە نوێنەرایەتیی پێگەی کۆمەڵایەتیی دینیان دەکرد.

ئەو پێکهاتەیە لە پاش شۆڕشی گەلانی ئێران بزووتنەوەی کوردستانیان کردە ئامانجی خۆیان و بە ڕێگای دین و ڕەوایی شۆڕشی نوێ لەنێو خەڵکدا، زەربەی زۆر قورسیان لە بزووتنەوەکەدا، سەرەڕای ئەوەش بۆ یەکەم جار وایان کرد کە پرسی دین هەم لە ئاستی نێوخۆییی بزووتنەوەکە و هەم لە ئاستی

دەرەوەی گوتاری بزووتنەوەکەدا گرینگیی زۆر پەیدا بکات، ئاخوندەکان بە چەکدارکردنی دیندارەکانی لایەنگریان، شەڕێکی قورسیان تووشی کوردستان کرد، ئەوان بە تێکەڵ کردنی سەرکوتی کوردستان لەگەڵ شەڕی پیرۆز لە دینی ئیسلامدا، دۆخێکیان تووشی نەتەوەی کورد کرد کە هەتا فتوای جیهاد لە دژی نەتەوەی کورد، کە نەتەوەیەکی موسوڵمانە، چوو.

پێکهاتەی ئاخوندی لە ئێستاشدا، ڕۆڵێکی سەرەکیی بۆ سەرکوتی کوردستان دەگێڕن و ئەوان بنەمای سیاسەتی ناوچەییشان لەسەر هەمان پێکهاتە دامەزراندووە. ئەوان خۆیان بە پارێزەری ئیسلام دەزانن و سەرکوتی کوردستانیش بە بەشێک لە هەوڵەکانیان بۆ پاراستنی حکوومەتی ئیسلامی دادەنێن.

کورد چ بیەوێت لە چوارچێوەی کۆماری ئیسلامیدا ناڕاستەوخۆ ئاڵوگۆڕ سازبکات، و چ بیەوێت بە ڕێگای دانوستانەوە هێندێ دەستکەوتی هەبێت، لەگەڵ دیاردەی حکوومەتی ئاخر زەمانی و پێکهاتەی ڕایەڵەکراوی ئاخوندی ڕووبەڕووە. پێکهاتەیەک کە سیاسەتی تەناهیی خۆی بە پێی ئایەی ٦٠ی سوورەی ئەنفال دارشتووە[١٤] (خمینی:٢٨)، «تا بۆو دەکرێ چەک و جبەخانەی شەڕ و ئەسپی سواری پەیدا بکەن؛ دوژمنی پێ بترسێنن؛ کە دوژمنانی خوداشن. غەیری وانیش دوژمنوو هەن نایان ناسن، بەڵام خودا دەیان ناسێ. هەر ماڵێکی لە ڕاهی خودای بەخت کەن، خودا دەیبژێرێتەوە و هیچ ناهەقیو لێ ناکرێ»(قورئانی پیرۆز: ئەنفال ٦٠) بەشی یەکەمی ئەو ئایایە لەسەر لۆگۆی سپای‌پاسداراندا هاتووە.

ئاخوند شەڕی مان و نەمانی خۆی لە دەسەڵاتدا دەکات و حکوومەتەکەش بنچینەکەی لەسەر دەسەڵاتی چەق بەستوو دامەزراوە و ئامانجیشی ئەوەیە خەڵک بۆ بەهەشت بەرێ، نەوەک دنیایان بۆ ئاوەدان بکاتەوە!

لە دۆخی وادا هەر چەشنە هیوایەک بە دانوستان و ئاڵوگۆڕی نێوخۆیی لە ڕێژیم ،هیوایەکی دوورەدەستە! چون کێشەی نێوان بزووتنەوەی کوردستان و گوتاری وەلیی فەقێ لە کێشەی نێوان جیهانبینیی سێکۆلار و دینییەوە دەست پێدەکات و هەتا دابەش کردنی دەسەڵات و داماڵینی دەوڵەت و قانون لە دین دەچێتە پێش و تەنیا کێشەیەکی ساکار و زوو خۆ بەدەستەوەدەر نییە.

کۆتا ڕستە ئەوەیە هەر چەشە دانوستان و هیوا بە ئاڵوگۆڕی نێوخۆی ڕێژیم بۆ بزووتنەوەی کوردستان دەبێ، لە چوارچێوەی ڕوانگەی وەلیی فەقێوە ببیندرێ نەک لە چوارچێوەی سیاسەتی سێکۆلار یان لاوازی و تواناییی ڕێژیمدا.

پێویستە لە کاتی دانوستان یان بەتەما بوون و گەلاڵە دارشتن بۆ ئاڵوگۆڕ لەنێوخۆی ڕێژیمدا، لەبیرمان بێت کە حوکمی دژایەتی کردنی وەلیی فەقێ لە قانونی دادی ئێراندا، حوکمی بەغییە، کە دەکاتە دژایەتی لەگەڵ خودا و ئیمامی زەمان.[١٥]

*. ڕۆژنامەنووس

پەراوێز

[1] https://bit.ly/2TGOBs8
[2] موسوی خمینی روح الله، ولایت فقیه، ناکجا
[3] قورئانی پیرۆز، هەژار موکریانی
[4] https://bit.ly/3aQKjUS
[5] https://bit.ly/3aQKjUS
[6] خلجی مهدی، نظم نوین روحانیت در ایران، چ دوم، بوخوم آلمان ٢٠١٠
[7] محمدرضا نیکفر، اقتصاد دین، درسگفتارهای در رادیو زمانه،اینترنیت، ٢٠٠٧
[8] هەمان
[9] https://bit.ly/2TRbVC2
[10] https://bit.ly/2VO7ZEO
[11] https://bbc.in/2QgUeel
[12] https://bit.ly/3aQKjUS
[13] https://bit.ly/2QbBqgL
[14] موسوی خمینی روح الله، ولایت فقیه، ناکجا
[15] https://bit.ly/3aED4yY